

De integratie van het medium video in de moedertaalles

ALBERT DU MONT

Hoewel het medium video al lang ingeburgerd is in het vreemde talenonderwijs (b.v. in Teaching English as a Foreign Language en meer recentelijk in English for Special Purposes) lijkt dit voorlopig voor het moedertaalonderwijs niet het geval te zijn.

Sommige leraren Nederlands lijken (nog) niet zo overtuigd van de didactische mogelijkheden van het medium. Vaak blijven pogingen om de wereld van het bewegend beeld in de klas te brengen beperkt tot het 'vrijblijvend' bekijken van integrale programma's,

zoals literatuurverfilmingen als follow-up bij lessen cursorisch lezen van de gelijknamige romans.

Hoe het video-medium in de klas gebruikt zou kunnen worden, zal ik zo dadelijk pogen te concretiseren aan de hand van twee voorbeelden uit de eigen klaspraktijk. Vooraleer het te hebben over de manier waarop de video-integratie zou kunnen gebeuren en wat voor consequenties dat heeft voor de leerkracht wil ik vooraf even verduidelijken waarop de term video hier betrekking heeft en waarom video in de Nederlandse les volgens mij zijn plaats verdient.

Waarop slaat hier de term video?

In deze context vereng ik het begrip video doelbewust tot het didactisch exploiteren van TV-mate-

riaal dat via de videorecorder werd opgenomen en in de klassituatie wordt afgespeeld, de zgn. off-air recordings of zoals Loneran 1984 het noemt "domestic television broadcasts" (p. 7).

Ik zal het dus hier niet hebben over kant en klare, eventueel voor specifiek educatieve doeleinden, geproduceerde video-cassettes.

Ook de onschatbare mogelijkheden van de videocamera in de Nederlandse les om b.v. leeractiviteiten/leerprocessen te registreren, observeren en evalueren laat ik met opzet buiten beschouwing.

Waarom video in de Nederlandse les?

Het lijkt me evident dat een eigentijds, confluent én leerlinggericht MTO zinvol inpikt op de didactische kansen die nieuwe informatietechnologieën ons bieden.

Video-materiaal (speelfilms, clips...) geniet bij onze leerlingen een grote populariteit. Het is een feit - en sommigen onder ons zullen dat misschien betreuren - dat velen van hen sterk beeldgericht zijn.

Welnu, als ze functioneel worden aangewend, blij-

ken video-opnamen erg stimulerend voor het leerproces:

- ze veraanschouwelijken de leerinhouden;
- ze genereren interesse en motivatie bij de lerenden, wat een ideale handelingsbasis voor het leren zelf oplevert;
- soms is de transfer naar interactie tussen beeld/klank en de individuele kijker/luisteraar enerzijds en naar communicatie tussen kijkers/luisteraars anderzijds makkelijker te realiseren dan b.v. met 'klassiek' tekstmateriaal: video dus als synoniem van communicatie-in-actie.

Het onderwijs in kritisch, gericht, actief en selectief kijken (kijkvaardigheid) is eigenlijk onderwijs in lees- en luistervaardigheid in enge en taalvaardigheid in brede zin.

Op eenzelfde manier als lezen is het cognitief verwerken van beeldmateriaal geen passief, receptief proces maar het dynamisch proces van anticiperen en terugkoppelen, van decoderen, integreren en evalueren van visuele en akoestische signalen, m.a.w. van het creëren van - voor de waarnemer - zinvolle betekenisgehele (interactieve video) (zie o.m. hiervoor uitvoerig Du Mont 1987).

Anders gezegd video-opnamen zijn mijns inziens een prima middel om 'leesstrategieën' te verwerven en... onze leerlingen te vormen tot autonome, kritische beeldtaalconsumenten.

Voorbeelden uit de klaspraktijk

VOORBEELD 1

In het eerste voorbeeld wordt het video-medium gebruikt als pre-activiteit in een lessenreeks leesstrategieën-literatuur. Het gaat hier om een kort fragment uit het VTM-nieuws van 1 februari 1989 rond een werkopname van de Hugo Claus-verfilming Het Sacrament.

De eerste keer wordt het videofragment zonder klank bekeken. Simultaan vullen de leerlingen dit raster in. Ze beantwoorden de 4 topische vragen en zeggen op welke clues ze zich baseren. Ze motiveren hun antwoord.

Na deze eerste visie worden hypothesen in duo's en dan plenair geëxpliciteerd: op die manier worden de leerlingen ertoe aangezet met de beelden te communiceren en de mentale handeling die ze uitvoeren, te verbaliseren.

Dan wordt hetzelfde fragment hemomen, maar dit keer mét geluidsband (1). Opdracht hierbij is hetzelfde raster aan te vullen en zo nodig te wijzigen. Het gaat hier om een oefening in extensief, controlerend waarnemen: kijken én luisteren.

Het videofragment wordt dus benaderd zoals men

	WAT IK VERMOED	WAAROM IK DAT ZEG
Waar?		
Wanneer?		
Wie?		
Wat?		

tekst benadert. De visuele en auditieve tekens vormen complementair een verhaal waaraan de kijker - ik zou ook lezer kunnen zeggen - probeert een voor hem zinvolle betekenis toe te kennen. Op een zelfde manier als bij lees- en luisterprocessen verloopt ook bij het kijken het waarnemen van signalen volgens een constante slingerbeweging tussen bottom-up en top-down activiteiten: de waargenomen signalen prikkelen het denken, mobiliseren de voorkennis en zetten aan tot hypothesevorming omtrent samenhang en verloop van het geheel.

Welnu, dank zij de splitting van beeld en geluid ervaart de leerling beter de complementaire waarde van beide componenten, leert hij de 2 kanalen op elkaar te betrekken en is nu klaar voor de 3de visie: het gericht en intensief kijken en luisteren - scanning met oog en oor - aan de hand van volgende afgebakende opdracht:

Noteer zo exact mogelijk wat Claus in het interview zegt over zijn verhouding tot literatuur en film. (2)

Zoals daarstraks vermeld, zie ik het werken met dit video-fragment als een **pre-activiteit**, m.a.w. een bewustmakingsmoment waarin het beton gestort wordt voor het optrekken van het gebouw, in dit geval het voorspellend en begrijpend lezen van een zakelijke tekst: een interview met Hugo Claus over de Omtrent Deedee-verfilming uit De Morgen van 30 januari 89.

Het video-materiaal dient terzelfdertijd als input van inhoud die zo dadelijk in de hoofdactiviteit verder geëxploiteerd zullen worden, en als oefenmateriaal voor diverse kijk- en luisterstrategieën die op hun beurt voorbereiden op de echte leesstrategieën.

Ik schets nu even in een paar woorden het verdere verloop van de hoofdactiviteit met de nadruk op de verschillende vaardigheden en strategieën.

1. De leerlingen krijgen enkel de skelettekst (zie bijlage 1) en noteren hun verwachtingen omtrent tekstsoort, hoofdonderwerp, deelonderwerpen, tekstdoel en tekststrekking. Ze voorspellen de vragen en de structuur van het interview, anders gezegd ze maken een lijstje

met vragen die ze in het interview verwachten. Ze voorspellen het semantisch veld rond film(kunst), anders gezegd ze maken een lijstje van termen in verband met film die ze in de tekst verwachten.

2. Vervolgens krijgen ze de tekst waaruit de vragen van de interviewer zijn weggelaten (zie bijlage 2) en lezen hem **diagonaal**.

Vlug scannen ze de tekst op filmwoordenschat en vergelijken met het semantisch veld dat ze voorspeld hadden.

Vlug scannen ze de tekst op persoonsnamen en inventariseren ze de hierbijhorende informatie.

3. De leerlingen lezen nu intensief en infereren volgende Claus-uitspraken:

"We draaien wel vooral interieurs, want het is toch een klassiek binnenhuisdrama, met alle risico's vandien."

"Dat werkt nu een beetje exotisch en prehistorisch. En dat is precies goed voor mijn verhaal."

4. De leerlingen reconstrueren de vragen van de redacteur en vergelijken ze met de authentieke vragen (zie bijlage 3): intensief lezen, voorspellen en terugkoppelen.

5. De leerlingen lezen controlerend waarbij wordt teruggerepen naar de derde visie van de videotape, met als opdracht:

In beide teksten (tekst en tape) heeft Claus het over zijn verhouding tot film/literatuur.

Welke meerinformatie geeft welke tekst?

Welke klemtonen leggen beide teksten?

6. De tekst verdwijnt en de leerlingen beantwoorden de vraag:

Wat is volgens Claus de essentie van het Omtrent Deedee-verhaal?

Als follow-up kan een en ander afgerond worden met een kort... video-fragment: interview van Jo Röpcke met Hugo Claus.

Dit keer ligt het accent op het beeld dat de leerlingen aan de hand van de vorige activiteiten van Claus als mens, als kunstenaar (literator en filmmaker), als taalgebruiker verworven hebben. Ook dit gebeurt uiteraard weer task-based, aan de hand van een gerichte waarnemingsopdracht met raster.

Tot slot van dit voorbeeld lijkt het me overbodig te vermelden dat wat tot nu toe gebeurd is op zichzelf weer een pre-activiteit is tot b.v. het lezen, bespreken en verwerken van fragmenten uit de Clausroman Omtrent Deedee of/ en uit zijn toneeltekst Interieur.

VOORBEELD 2

Bij het tweede voorbeeld uit de klaspraktijk gaat het om een lessenreeks rond taalvariatie. Hierbij maak ik gebruik van enkele sequenties uit de BRT-NOS coproductie van 1986 Op zoek naar taal, een programma van Ivan Heylen waarin een bekend Belgisch politicus het heeft over taal. Ik beschrijf voor u de procedure.

1. Vooraf

- De leerlingen geven eerst hun eigen omschrijving van het begrip taalvariant (individueel, schriftelijk).
Ze noteren nu zo veel mogelijk taalvarianten.
Ze proberen hun varianten te categoriseren: wat hoort bij wat?
- In duo's en plenair wordt dit nabesproken: zo komen de leerlingen zelf op AN en dialect.
- De leerlingen reflecteren nu op hun eigen taalverleden (individueel en schriftelijk) aan de hand van volgende hulpvragen:
  - Heb jij een taalevolutie doorgemaakt?
  - Hoe ben jij tot de standaardtaal gekomen?
  - Welke rol speelden hierbij welke mensen en

welke instanties?

- *Hamvraag is: wat sprak jij/spreek jij met wie en wanneer?*
- d. In groepjes worden ervaringen uitgewisseld; hierbij parafrase- en doorvraagtechnieken gebruiken, maar niet in discussie gaan.

Doelstellingen bij deze fase zijn:

- het betrekken van het onderwerp taalvarianten op hun eigen ervaringswereld;
- het mentaal voorbereiden op de ervaringen van anderen;
- het mentaal open zetten voor de kijk- en luisterervaring die zo dadelijk gaat volgen.

2. Videofragment 1

- De leerlingen kijken en luisteren gericht naar het eerste videofragment waarin Wilfried Martens praat over zijn taalverleden. Opdracht hierbij is:
  - Welke taalevolutie heeft Martens doorgemaakt? Noteer chronologisch.
  - Welke rol speelden hierbij welke mensen en welke instanties?
  - Hamvraag is dus weer: welke taal sprak/spreekt Martens met wie en wanneer?
- De band wordt gestopt voor individuele reflectie aan de hand van de opdracht:
Vergelijk jouw taalverleden met dit van Martens: welke raakpunten - welke verschilpunten zijn er?
- De band wordt teruggespoeld en opnieuw bekeken met de opdracht:

Kijk en luister kritisch naar Martens' taalgebruik in dit interview aan de hand van dit raster:

WELKE TAALVARIANT GEBRUIKT MARTENS?	WAT VALT ME OP?				MIJN COMMENTAAR
	U	W	Z	ANDERE *	

* U: uitspraak; W: woordgebruik; Z: zinsbouw

3. Videofragment 2

a. Sequentie 1

In het tweede videofragment heeft Martens het over **politieke taal**.

De leerlingen schrijven vooraf in het raster hun bepaling van politieke taal. Pas daarna kijken en luisteren ze gericht naar Martens' omschrijving van 'politieks'.

Doelstellingen hierbij zijn:

- voorkennis van taal/ wereld activeren;
- anticiperen op verbale en paralinguïstische signalen;
- leerlingen actief bij de leerstof betrekken (inductief leerproces).

MIJN OMSCHRIJVING VAN POLITIEKE TAAL	MARTENS' OMSCHRIJVING

b. Sequentie 2

Op vraag van Ivan Heylen geeft Martens 5 voorbeelden van politiek jargon.

Vooraleer ze luisteren naar Martens' omzetting, proberen de leerlingen de 'gewone taal' in **politieke taal** te vertalen met behulp van het werkblad:

De procedure verloopt hierbij als volgt:

- Ivan Heylen-vraag;
- stop tape: stilstaand beeld;
- de leerlingen vertalen;
- ze vergelijken even hun politieks met de gewone taal;
- tape verder spelen: de leerlingen beluisteren Martens' vertaling;

GEWONE TAAL	MIJN OMZETTING IN POLITIEKS	MARTENS' OMZETTING
1		
2		
3		
4		
5		

- de leerlingen transcriberen en vergelijken met hun omzetting;
- stop tape;
- plenair nabespreken: de leerlingen ontdekken zelf de kenmerken van het politiek register.

Door deze procedure 5 maal door te maken, ontdekken de leerlingen op inductieve manier de kenmerken van het politiek register.

In de lessenreeks kan dan verder worden doorgegaan op politieke taal, op andere registers en stijlen.

Vaardigheden die geoefend worden zijn: anticiperen; gericht luisteren en kijken; controlerend luisteren en kijken (bijsturen, corrigeren en aanvullen van hypothesen).

Mijn hoofddoelstelling van dit alles is: de video-sequenties gericht-functioneel te exploiteren om interactie te creëren tussen het materiaal en de lerenden.

Hoe video zinvol integreren in de Nederlandse les?

Uit deze bondige schets van twee praktische toepassingen kan de lezer ongetwijfeld mijn antwoord afleiden op de vraag hoe video zinvol geïntegreerd kan worden in de Nederlandse les (mogelijk in elke fase van de lesopbouw).

Zoals in de inleiding al gezegd zie ik video in de eerste plaats NIET als louter illustratiemateriaal bij... Het - wat ik zou noemen - vrijblijvend, passief, relaxerend kijken (hoe waardevol en broodnodig soms ook) verwijs ik resoluut naar de huiskamer-situatie.

In de klassituatie opteer ik ten eerste voor korte video-sequenties (enkele seconden tot enkele minuten) die

- vooraf door de leraar nauwgezet worden geselecteerd op hun visuele en auditieve signaalwaarde, hun communicatieve impact en didactische

mogelijkheden;

- met intensieve doses - injecties - worden toegediend om het leerproces te sturen, te manipuleren en het lesverloop te 'dynamiseren' (dit kan b.v. als pre-activiteit, als follow-up);
- zo intensief mogelijk op hun beeld- en geluidssignalen worden geëxploiteerd, gebruikmakend van de specifieke mogelijkheden en technieken van het medium als stilstaand beeld (freeze frame), snel beeld opzoeken en terugspoelen zonder en met beeld (picture search), het ontkoppelen van beeldband en klankband (silent viewing of vision off techniek).

Eveneens opteer ik voor het taakgericht verwerken van de sequenties door de leerlingen aan de hand van nauwkeurig afgebakende, gerichte kijk- en luisteropdrachten met behulp van werkbladen/rasters die het denken stimuleren en aanzetten tot reflecteren op taal en in taal, m.a.w. tot talig handelen, zowel individueel als met andere beeldtaal-gebruikers.

Samengevat: het video-materiaal is voor mij naast de krantetekst, de audiotape, het andere beeldmateriaal (dia, transparant...) steeds MIDDEL tot en nooit DOEL op zich.

Welke consequenties heeft dit voor de leraar?

Om video-tapes met enige kans op rendement in de klas te brengen is het noodzakelijk dat de leraar een **positieve video-attitude** verwerft en dat hij - naast enige vertrouwdheid met hardware - voldoende vertrouwd is met zijn software, door de tape vooraf grondig te annoteren op visuele clues, verbale clues waar nodig te transcriberen en met behulp van de teller te selecteren wat en hoe een en ander didactisch kan worden gebruikt.

Tussen haakjes wijs ik even op het belang van enkele onmisbare functies als de teller en de afstandsbedieningseenheid: de leraar is op die manier niet aan zijn scherm gekluisterd.